

Христина Станева

КЪМ ХАРАКТЕРИСТИКАТА НА ПЕРИФРАЗАТА

Ако отнесем казаното от И. Р. Галперин в неговата великолепна книга „Информативност единици езика“ (М., 1974 г.), че „Стилистическата информация никога не губи своята ценност, тъй като тя всякога може да блесне с още неразкрито съдържание или да достави още неизведена естетическа наслада“¹ към перифразата, ще намерим и по-верен път към нейното с а м о с т о я т е л н о интерпретиране в системата на средствата за словесна образност. А този подход дори е наложителен, тъй като в непрестанното си д в и ж е н и е езикът все по-настоятелно търси или преоткрива паралелни възможности за предаване на една и съща мисъл или назоваване на едно и също явление от действителността. Нещо повече — в светлината на новите изследвания, свързани с езиковата номинация, „античната“ перифраза се изявява като идентифицираща вътрешна номинативна езикова единица, която стои на границата между езиковия (номинативен) знак и речевия (предикативен) знак².

Метафората и метонимията се разглеждат като основни „начини за формиране на смисъла на вторичните наименования“, като средства за развитие на смисловото съдържание, за косвена номинация, а перифразата съвместява техните възможности както със своите семантико-структурни, така и с контекстово-стилистичните си възможности. Обикновено перифразата се разглежда като разновидност на метонимията, но в същото време нейната структурно-семантична характеристика я свързва и със синонимията в широк смисъл, и с метафоризацията, и с фразеологизмите, поради което нейната **конотация**, нейното допълнително **стилистично значение**, нейната **вариативност** в синтагматичния ред в текста ни дават основание да я разглеждаме най-общо като част от **речевото движение** на езика.

Изследванията върху езиковата номинация, върху синонимията, метафоризацията и метонимията ни дават възможност да потърсим и точното място на перифразата в системата на тези езикови явления. Затова и съществуващите определения на перифразата са свързани именно

с тези езикови явления. В семасиологията перифразата се отнася към вторичните номинативни единици, докато в стилистиката и литературознанието се определя като троп, макар че ключовата дума при всички определения е *o p i s a n i e* и нейните синоними в контекста: преименование, тропова замяна, повторение чрез „другото“, фигура на образа за непряко назоваване и т. н. Ето и няколко от многото определения, които си приличат, но и взаимно се допълват, подсказвайки ни многообразието и в семантиката, и в структурата, и в стилистиката на перифразата.

Според О. С. Ахманова перифраза е: „1. Описателно изразяване и 2. Троп, състоящ се в замяна на обикновената дума (простото означаване на някакъв предмет с една дума) с отделен израз“³. Според И. Р. Галперин „Перифразата е като преименование (*re-naming*) на обекта с помощта на словосъчетание (*phrase*), отделящо специфични признаци на обекта“⁴. Като „тропа, състояща се в замяна на названието на предмета с относителен израз с посочване на негови съществени, характерни признаци“ я определя И. В. Арнолд⁵. Почти еднакво с това определение е дефинираното от Д. Э. Розентал⁶.

Интересни са определенията в речниците на литературните термини. За Ив. Богданов **перифраза** е: „ст. гр. *periphrasis*, лат. *circulacutie* „преразказ“, син. **метафраза** — стилистическо средство, троп (вж.), посредством който с помощта на друг израз или по описателен път се изразява онова, що вече е казано или е известно, като например: „Основателят на българската държава“, вместо Аспарух, „Авторът на Бай Ганьо“, вместо Алеко Константинов, „Българският Манчестър“, вместо Габрово⁷.

А за Р. Фаулър **перифраза/та/** зависи от възможностите за **синонимия**: т. е. от съществуването на повече от един начин за изразяване на едно и също значение. Теорията на СТИЛА изисква увереност във възможностите на перифразата, а следователно и в езиковия модел, който разграничава форма от съдържание, израз от значение⁸. Определенията на Ю. М. Скребнев⁹, на Е. Riesel¹⁰, на И. В. Голуб¹¹ и други не се различават съществено от цитираните. За работата ни е необходима гледната точка на Д. Н. Шмелев за по-широкото разглеждане на вторичните наименования и тенденциите в разширяване и разнообразяване на тяхната поява в речта като езикови единици, резултат от особена езикова номинация, изразяваща сложни и своеобразни отношения: „Названието на предмета посредством неговото описание, т. е. създаването на съставни наименования, основани на устойчивата употреба на **съчетанията на думи** — един от изконните начини на **номинация**, поради което възникването на подобни наименования в наши дни не се явява нещо само за себе си принципиално ново. Обаче именно в наши дни във връзка със стремително нарастващите потребности от номинация, обусловени от ускорените тем-

пове на развитие на науката, техниката и т. н., такъв род наименование получава, разбира се, най-широко разпространение⁶¹².

Според нас перифразата (ПФ) е вторична номинативна единица със следните структурно-семантични признаци: **съставност**, **конотация**, **съотносимост**, които я правят семантично цяло, реализиращо се в речта като синтактична контекстово мотивирана единица.

Разделнооформената ѝ структура не само не пречи, а поражда до голяма степен образното начало, свързващо я с процесите на метафоризация и метонимия. Затова и казаното от М. П. Брандес приемаме като подкрепа за нашата гледна точка при анализа на перифразата: „Всяко цяло е неравнозначно на конгломерата от частите си, цялото „пресъздава“ частите, показва техните скрити свойства. Частите на свой ред носят предопределеността на цялото, изразяват неговата природа“⁶¹³.

Като вторична номинативна единица ПФ има богати **семантични** възможности, които са свързани както със задължителната вербална или асоциативна връзка с първичната номинативна езикова единица, чийто своеобразен синоним, метоним, метафоричен израз се явява ПФ, така и от разделната ѝ структура, влизаща по своеобразен начин в структурата на синтагматичния ред, на стилистичния контекст, на текста като цяло. **Семантиката** на ПФ е в постоянно движение, тъй като тя се актуализира в речта, където експресивността и образността са стилистични категории, създавани от вариативната употреба на речевите средства. В този смисъл семантиката на ПФ може да се разглежда като вариативност-синонимия в широк смисъл, както и метафората. Семантиката на ПФ е подчинена на нейната информативно-въздействаща функция в текста, израз на процесите на еволюционно развитие на функционална диференциация на книжовния език, при която образните средства заемат важен дял в разширяващите се възможности на функциите на езика. Например: „България — каква тревожна дума! / От осем букви — траурни искри — сме изковали свято то име, / което като въглен ме гори“ (П. Матев).

ПФ възплъщава **емоционално-образна** еквивалентност на художествения образ, създаден от поета. Най-често в семантиката на този тип ПФ основната сема е заложена като обобщен художествен образ, номинативен инвариант, който носи основна, пряка номинация, мотивираща вторичната номинация, която се съдържа в ПФ. Такъв тип ПФ могат да възплъщават и интелектуално-логическа еквивалентност, при която на основната, първична сема се разширява информативният обем чрез включване на вторични семи, които също носят интелектуално-логическа информативност. Например: „През третата годишнина на ИЗ-КРИ (1940) в кръга на сътрудниците влиза троянчанинът Иван Хаджийски — възторжен оптимист, автор с повишено самочувствие и със склонност към хумор: есеист, чийто стил е раздвижен от самородни белетристични похвати и сред-

ства. Един от най-талантливите социолози у нас“ (Г. Цанев). Художественият език... „особена езикова система, представляваща своеобразна реализация на националния език“ (М. Лилов).

В семантиката на ПФ се наблюдават специфични движения и взаимодействия на основна, обобщена сема, на допълнителни семи, при което допълнителната сема много често измества основната, особено при емоционално-образните ПФ, и става водеща в йерархията на семантичната ѝ структура. От друга страна, граматическите семи също имат свое място в йерархията на семантичния обем на ПФ, тъй като самата разделна, съставна структура на ПФ предопределя и различната роля на семите в интегриране на цялостната ѝ семантика. Вътрешната семантична монолитност на ПФ е относителна, тъй като като цяло семантиката ѝ или с отделни свои компоненти е насочена „навън“ към изходния езиков знак, към основната номинативна единица, която също има свой семантичен обем, който пък предполага други семантични връзки и т. н. Но сложната семантика на ПФ като вторична номинативна единица не се определя от нейната „съставност“, а от асоциативните връзки, в които тя се включва в текста като цяло, извън текста, особено когато тя става самостоятелна номинативна единица, губейки своята образност, експресивност, емоционалност, допълнителна информативност. И още нещо. Създадената ПФ става основа, доминанта за създаване на друга ПФ, чиято връзка с основната номинативна единица придобива допълнителни смисли в нейната семантика. В този смисъл е разглеждането на семантиката на ПФ в синонимичните и антонимичните отношения в широк аспект, тъй като тя (семантиката ѝ) е отворена система, в която движението на основни семи, допълнителни семи, обобщени и конотативни семи се предопределя от нейното място в синтагматичния ред на конкретния текст, в който тя се актуализира, създава и живее. И независимо дали като цяло ПФ е интелектуално-логическа или експресивно-образна, нейната семантика винаги носи субективна модалност, което я прави и средство за образност, вариативност, взаимозаместимост в речта. Съотношението между инвариант — основна номинативна единица, и вариант — ПФ — вторична номинативна единица — е двустранно в семантиката на ПФ и многостранно по отношение на текста, в който тя се употребява. Затова семантиката на ПФ, от една страна, носи семантичните особености на синонимите, а от друга, на метонимите и метафорите, а и на сравненията, тъй като тя е създадена като цяло с маркера **к о н о т а ц и я , и н о с к а з а н и е , д р у г о с т , с у б е к т и в н о с т , а з а щ о н е с у е т н о с т , м а н и е р н и ч е н е , и н д и в и д у а л н о с т .** Например: В основата на словесното изкуство лежат характерът, художественият образ... „Характерът е първичната магна, изначалната естетическа материя, която писателят моделира, облагородява и синтезира, за да постигне по-висшите сфери на художественост — човешката

душевност с богатството и на социални и морални идеи“ (П. Зарев). Или: „За него обвинителят на Сократ, наречен Анит, беше далечният им **пра-образ, архитип, наричаше го архитипа на принципно злия човек, злия по природа...** Идеално злият сам се е приковал с гвоздей на стената, за по-голяма нагледност. Той ненавижда не защото знае, ненавижда не защото познава, той не иска да знае, да познава, защото ненавижда! Това е то положението и характерът на принципно злия във всички времена, во веки веков“ (Т. Жечев), „Писмата са вид **проза, прозаичен жанр, част от еволюцията на литературата или изменения** (В. Попова).

В зависимост от семантиката ПФ биват два основни типа: **о б р а з н и и л о г и ч е с к и**, които от своя страна са: емоционално-образни, експресивно-образни, традиционно-образни, индивидуално-образни, ситуативно-образни, контекстово-образни, като общо за тях е доминирането на конотативните семи, изграждащи цялостната семантика на ПФ като вторична номинативна единица. Именно от тази гледна точка се потвърждава и стилистичният аспект на номинацията; „... езиковите номинативни знаци-думи и словосъчетания и речевите (предикативните) знаци — фрази и изречения — си противостоят, допълвайки се един друг, като две страни на диалектичното цяло — езика, съотнасяйки се като виртуално и актуално, като кодифицирано, кодиндивидуално и некодифицирано, индивидуално, като възпроизводимо и създадено“¹⁴. Логическите ПФ биват: *логико-уточнителни, интелектуално-логически и субективно-логически*. Общото за тях е натрупването на допълнителни семи с пряко значение, които **р а з ш и р я в а т** семантиката на основния доминант, с който се съотнася ПФ. Образните и логическите ПФ се намират в непрестанно движение, така както виртуалният и актуалният езиков знак, както традиционният устойчив и индивидуално, контекстов, езиков знак, при което движението е в посока от индивидуалното към устойчивото, в което е заложена феноменалността на езиковия знак, на неговата двустранност и уникалност. В текста, в определен стилистичен контекст, и образната, и логическата перифраза участвуват не само във вербализиране на неговата дълбинна структура именно със своята семантика, но и в повърхнинното структуриране на текста като композиционно-структурна и свързваща единица, тъй като ПФ е резултат от особена езикова абстракция, от сложни и своеобразни отношения, които се декодират на равнището на текста.

Семантиката на ПФ със своята специфика е част от речевото движение на езика и затова като повторение на „другото“, като ПФ-синоним, ПФ-метафора, ПФ-метоним, ПФ-сравнение влиза в речевата системност на текста полифункционално, а не като единична номинативна единица, чиято конотация е част само от повърхнинната структура на текста. ПФ като друго средство на словесна образност носи социална, интелектуал-

на, емоционална информация за производителя на текста, поради което нейното осмисляне никога не е еднозначно. ПФ в своята семантика съдържа оценката на субекта на речта за вторично назован денотат и оценката на обекта (на възприемащия) на речта за самия него, а тази „двойствена“ оценъчност се мотивира от характера на самия процес на номинация; защото „... към средствата на номинацията се отнасят не само лексикалните единици, но и всеки неподлежащ на десемантизация елемент от езиковата система, служещ за означаване на обекти, връзки, качества, отношения. Дълбинната идентичност на значимите елементи на разните равнища се проявява в частност в това, че един и същ екстралингвистичен елемент може да се обозначи с различни средства — пълнозначни и служебни думи или граматически форманти — както вътре в отделния език, така и при прехода от един език към друг“¹⁵. Семантиката на ПФ, резултат от взаимодействието на денотативни и конотативни семи, може да се осмисли и в плана на семантиката на свързаните значения на думата в аналитичните структури, каквато е ПФ или метафразата. Наблюденията и разсъжденията например върху глаголната перифраза показват, че като цяло тя се изявява „к а т о а н а л и т и ч н о н а з в а н и е на елемент от събитийно-признаков ред или от сферата на отвлечените понятия“¹⁶. Освен това е приемливо и съотнасянето на ПФ с процеса на косвена номинация, който се наблюдава при свързаните, систематични значения на думите: „... формирането на свързани значения на думите протича като процес на к о с в е н а н о м и н а ц и я (р. н. — Х. С.), където в качеството на обект на номинацията се явяват само тези свойства на елементите от извънезиковия ред, които са съществени по отношение на означаваното от ключовата дума“¹⁷.

В семантичния обем на ПФ могат не само да се отделят конотативни семи, но и да се види тяхното емоционално и експресивно разнообразие, което пък от своя страна е в най-голяма степен предопределено от функционалната насоченост при създаването на ПФ, от типа текст, за който тя е предназначена, или по-точно, в който тя се п о р а ж д а. Защото ПФ като вторична (косвена) номинативна единица започва да „живее“ в синтагматичния ред на определен текст и изпълнява определена прагматична задача. Защото ПФ не се създава, за да назове нещо, а за да изрази **отношение** към него, като в зависимост от редица лингвистични и екстралингвистични предпоставки тя може да се възприема и само като средство за номинация.

Експресивността на ПФ се мотивира и определя от емотивното отношение на производителя на речта към обекта за номинация. Експресивността при ПФ се поражда в речевия процес и именно тогава тя има силно изразен субективен характер. При възпроизводимостта на ПФ тя намалява или се редуцира до експресивност, несвързана с определен про-

изводител на речта, а трансформирана в експресивно-квалификативна сема, част от семантичния обем на вторичната номинативна единица. Този процес е особено активен при ПФ в публицистичния стил, които от експресеми, свързани със субективното отношение на своя автор към обекта на номинация, бързо стават стандартни, устойчиви наименования на обекта. Например: „*Рушители на съвременна България*“ /ПС/. Към експресивността на ПФ можем да отнесем следните видове: интелектуална експресивност, оценъчно-квалификативна експресивност, социално-характеризираща, положителна и отрицателна експресивност, за които ще стане реч при стилистичната характеристика и употреба на перифразите.

До голяма степен семантиката на ПФ се мотивира и от нейната структура, в която най-общо се наблюдават особеностите и на свободните докомуникативни словосъчетания, и на фразеологичните единици, и на свързаните значения на лексемите. Безспорен е общият диференциален признак на тези единици — съставност (разделно оформеност, аналитичност), резултат преди всичко на обстоятелството, че те са резултат в началото, при своето създаване, от динамичността на речевата действителност. Но за разлика от синтактичната единица — словосъчетание, от лексикалната единица — фразеологично единство, от аналитичния съставен знак — свързано значение на глаголи и имена в определен синтагматичен ред, ПФ има по-голяма свобода в своето структурно изграждане — от словосъчетание, изречение, стих до текст, ПФ-предикативни, артрибутивни, субстантивни, ПФ-просто, усложнено просто и сложно изречение. Например:

1. ПФ-словосъчетание: „Пред съвременниците си предпочитам Тютчев, човек на миналия век, човек на всички времена“ (Т. Жечев); „Сега, в последните години на моя живот, след като написах много книги, ме вълнува донкихотовската идея да се обърна към образа Исус. Започвам да пиша за него с колебание, съмнение, смущение, защото зная добре, че за Сина Човечески има вече създадени не само планини от книги, но и цялостни науки, системи от науки“ (Еф. Каранфилов).

Най-често ПФ-словосъчетания са субстантивни словосъчетания по структура и синтактична връзка, при които главният член е съществително име, чиято семантика се ограничава и конкретизира от прилагателното име (причастие, наречие), с което се свързват атрибутивно. Например: „Американска парична единица — долар...“, „Истанбул... един космополитен град“ (сп. Везни); „И това го отдели съществено от Смирненски — барда предимно на идеята за революционното дело“ (П. Зарев).

В последния пример при субстантивното словосъчетание-ПФ признакът на главния член се разкрива чрез друго съществително име, т. е. имаме субстантивно-субстантивни отношения, при които семантиката на

ПФ е резултат от взаимодействието на абстрактни имена, чиято преносна употреба има образно-характеристичен резултат при тяхната актуализация и взаимодействие. Този тип ПФ-словосъчетания е твърде продуктивен, тъй като крие богати подтекстови семантични възможности, които в дадения текст, в зависимост от неговата функционална принадлежност, създават вариативни асоциативни полета. Особено богати са тези възможности в случаите, когато ПФ перифразира също абстрактно съществително име, характерно със своята полисемантична вариативност. Например: „Средата, която някогашният селски живот създаваше за човека, е също далечен праобраз на мечтите за бъдещето“ (Т. Жечев); „Човекът... наковалня на съдбата“ (Д. Д.); „Любовта... царство на свободата, бракът — царство на необходимостта“ (Т. Жечев).

2. ПФ-усложнени словосъчетания, при които усложняващата част е обособено определение или подчинена определителна предикативна единица. Чрез тях ПФ се възприема по-широко като част от речевото движение на езика в резултат на своеобразното съчетаване, смесване на сложни семантични и синтактични отношения. Обстоятелството, че даден предмет се назовава описателно, като се изтъква само един (даже понякога) случаен, нетипичен негов признак, който се конкретизира допълнително, прави ПФ многозначна, вариативна, неочаквана, т. е. доближава я до богатите изразни възможности на метафората, при което конотативният елемент в цялостната ѝ семантика преобладава над денотативния. Например: „Обичта... най-силната и благородна страст, на която е способен човекът“ (Т. Ж.); „Магията на поезията... сърце, запяло от болезненост“ (Д. Д.); „Митниците вече не ме вълнуваха. По-скоро ми приличаха на остаряло четиво, което с нищо не може да ме изненада“ (Ст. В.).

3. ПФ-предикативни словосъчетания в качеството на съставно именно казуемо в структурата на простото изречение или ПФ-изречения, при които е доминиращ статичният описателен номинативен вторичен знак за предмета, а не неговият активен (предикативен) признак. Например: „Тенецът е човек, който след смъртта си остава при нас и колкото може, помага в къщната работа“ (Й. Р.); „Любовта е цвете от нетукашна земна градина, райско цвете, не от този свят дошло и за друг свят предназначено“ (Т. Ж.); „Учениците също са едно от големите чудеса на Иисус“ (Еф. К.); „Жената заемаше своята сменяваща се поза на самата алея, непосредствено до бордюра. Така тя приличаше на просякиня от Моста на изкуствата — моста, който свързва изкуството с хората“ (сп. Летописи); „Сега той, облечен с приятна старомодност, която отговаряше на възрастта му, приличаше на изящен джентълмен от началото на века, съхранил се за поука“ (сп. Летописи).

Структурното разнообразие и вариативност на ПФ не се изчерпват с посочените структурни видове, тъй като съществуват още разновиднос-

ти, за които ще стане дума другаде. Общото е, че структурната значимост и специфика на тези ПФ може да се осмисли пълно само в структурата на текста, в който те се изграждат и живеят, макар че повтарят абстрактните структурни модели на езиковите докомуникативни единици — словосъчетания. Именно като разделнооформен съставен знак за косвена номинация ПФ е конструктивно обусловена и семантично мотивирана от интегративните отношения в текста, макар че от експресивно-вторичен и индивидуален образен знак тя може да стане виртуална (стандартна) номинативна единица на равнището на езика.

Синтактичната функция на ПФ в изречението и в текста не променя съществено нейната семантико-стилистична предопределеност — да бъде средство за косвена номинация, да уточнява или характеризира предметите на речта. И е разбираемо, че при анализите на ПФ или при определянето ѝ в речници и монографии не се прави разлика между ПФ-приложено и ПФ-съставно именно сказуемо в синтактичен план, тъй като синтактичната роля не променя съществено семантиката на ПФ.

Стилистичната функция на ПФ в най-голяма степен се определя от функционалната принадлежност на типа текст, в който тя се употребява. Неприемливо е традиционното свързване на ПФ само с художествения или с публицистичния стил, макар че именно в тях тя разкрива своите емоционално-експресивни и характеризиращи възможности. Защото не по-малко и не по-случайно ПФ се използва в научния стил или в разговорната реч, а също и в официално-деловия стил.

В художествения стил (ХС) перифразите са част от цялостната образно-експресивна речева система на текста. Наравно със сравненията, метафорите, епитетите и метонимите те участват при портретната характеристика на героите, като създават образно-метафоричен синонимен ред, мотивиран от дълбинната структура на художествения текст. Например: Шибил: — „страшният хайдутин“, „Какъв юнак! Какъв хубавец!“; Рада: „Великокехайово момиче“, „Каква чудна бърканица, мислеше той, от жена, дете и дявол“ (Й. Й.). Чрез ПФ често авторът ненатрапчиво ни внушава своята гледна точка към героя, към неговата външност или поведение. ПФ е активно изразно средство и при разкриване на драматични описания, и при изграждане на художествени образи и изразяване на чувства в поезията. Перифразата като средство за вторична номинация и като средство за експресия има важна смислово-структурна и стилистична функция в публицистичния стил (ПС). Понякога целият публицистичен текст (ПТ) е една разгъната ПФ или заглавието ПФ се разгръща и експлицира в темата.

Заглавията-ПФ обобщават поставения проблем: „Стари акули точат зъби“, „Бившият президент на МЕРС, човек от Г-13“ (ПС), но по-често

целта е да привлечат вниманието на читателя, да предизвикат интерес към изразената с тях гледна точка на публициста. От експресеми заглавията-ПФ се лексикализират като стандартни изрази, чрез които се именува отделни рубрики: „*Рушители на съвременна България*“, „*Десет малки негърчета*“. В ПТ перифразата е най-често средство за вторична номинация на празник: „*Денят на народните будители е Ден за почит и слава на онези, които будят, отварят очите на народа за светлината и доброто*“. Най-голяма честота на употреба в ПТ имат перифразите-сравнения: „*Предприемачите в условията на инфлация са като пешеходци, които се спускат по заледен път — мнозина пристъпват едва-едва,..., други се подхлъзват и падат...*“, или перифрази-синоними, които участвуват в структурирането на ПТ: „*Престрелка в „Дружба“; гангстерска война, кървава баня, ювелирна акция, сблъсък между пазарджишките борци и хора от „Севастопол“, отговорът на борците*“ (ПС) и т. н.

Особено сполучливи са разширените и разгнати перифрази в ПТ, чрез които образно се характеризират общоизвестни топоними, личности или абстрактни понятия, имащи актуално звучене:

- България:* „едно от най-щедро благословените места на земята от двете страни на Балкана, на тоя ветровит кръстопът в геополитическата карта на света“;
- българите:* „наложници и заложници на историята“;
- българската интелигенция:* „един от решаващите ферменти и фактори за поддържане на отрицателния дух“; „въплъщение на еманацията на българския дух“;
- богомилството:* „най-българската ерес“; „чиста религия на отрицанието“; „най-висшето творение на българския гений“; „предвестник на всички последвали революции“;
- демокрацията:* „последен шанс за спасение от nihilизма“, „лечение от негативизма и отрицателните направления“;
- книгата:* „Сбор от думи ли е, организирани в поема, в роман, напечатани на хартия, прошнуровани, затворени в корица, поставени на полицата, заедно със себеподобните си, както е правено пет века? Или книгата е събрание на идеи и няма значение каква е формата, в която ги получаваме?“ (ПС)

При личности перифразите са подчинени на позицията на публициста — да утвърди или отрече, да порицае или възхвали, да изрази съпричастие или непопулярна субективна оценка за личността. Например в очерка за д-р Димитър Шойлев основно ПФ изграждат многостранно образа на човека и лекаря: „известният травматолог“, „потомъкът на трънски скотовъдци“, „прочутият ортопед“, „народният лекар“, „шефът на Кли-

никата по спортна травматология и ортопедия“; „възпитаникът на 7-ма мъжка гимназия в Коньовица“; за Чарлз: „принцът-заложник на клюка-та“; „британският престолонаследник“; за Колю Фичето: „простият дряновски дюлгерин със златни ръце“, „ненадминат майстор“, „гениален творец“.

В ораторската реч ПФ са едно от най-бързо декодиращите се и въздействащи изразни средства.

В научния стил (НС) перифразите са главно логико-уточнителни и личностно-характеризиращи, които са подчертано образни и емоционални. Ал. Константинов е „пълна противоположност на своя герой“; Вазов: „беше и си остава колкото син, толкова и пастир народен“; Ем. Станев: „една рядка писателска дарба от тези, дето не се срещат всяка година, та дори и всяко десетилетие“ (П. Матев); „отривист, винаги под напрежение“; Л. Андрейчин: „въдхновителят на тази книга“ (В. Попова).

Твърде често в НТ перифразата е средство да се ограничи, обобщи или конкретизира по-общ термин, абстрактно понятие: Р о б ъ т е: „Човек в особени отношения с пространството“; „подпоставеният, намиращият се „под ръката“ на господаря“; „чужденец в пространството“, „инструментално измерение на едно тотално обладаване“ (В. Стефанов); л и т е р а т у р а т а: „елемент от общонационалната култура“, „важен фактор в общото културно строителство“ (М. Л.)

В разговорната реч ПФ може да изпълнява заместваща функция, когато не се знае точното название на предмета (при децата е най-често), или да изрази отношение към събеседника или към предмета на разговор.

Стилистичните функции на ПФ във функционалните типове текст не са изолирани, самоцелни. Те са част от речевата им структура и могат да се осмислят и декодират само в текста. А дори само това е знак, че ПФ е движеща се речева единица, средство за вторична експресивна номинация.

Перифразата има богати семантични, структурни и стилистични възможности, които най-пълно се осмислят в текста, което още веднъж потвърждава, че изразните възможности на езика са заложени преди всичко в неговото непрестанно и многообразно „движение“ в речта, където изпълнява разнообразни функционални и комуникативни задачи.

БЕЛЕЖКИ

¹ И. Р. Гальперин. Информативность единиц языка. М., 1974, с. 163.

² Языковая номинация. М., 1977, с. 36.

³ О. С. Ахманова. Словарь лингвистических терминов. М., 1966, с. 312.

⁴ I. R. Galperin. Stylistics. М., 1971, p. 166.

⁵ И. В. Арнольд. Стилистика современного английского языка. Л., 1973, с. 151.

- ⁶ Д. Э. Розенталь. Практическая стилистика русского языка. М., 1977, с. 298.
- ⁷ Ив. Богданов. Энциклопедичен речник на литературните термини. С., 1993, с. 273.
- ⁸ Р. Фаулър. Речник на съвременните литературни термини. С., 1993, с. 162.
- ⁹ Ю. М. Скребнев. Очерк теории стилистики. Горький, 1975, с. 124—125.
- ¹⁰ E. Riesel. Abriss der deutschen Stilistik. М., 1954, s. 177—178.
- ¹¹ И. В. Голуб. Стилистика современного русского языка. М., 1976, с. 157.
- ¹² Д. Н. Шмелев. Русский язык в его функциональных разновидностях. М., 1977, с. 113.
- ¹³ М. П. Брандес. Стилистический анализ. М., 1971, с. 48.
- ¹⁴ Языковая номинация, М., 1977, с. 36.
- ¹⁵ Языковая номинация, М., 1977, с. 237.
- ¹⁶ В. Н. Телия. Семантика связанных значений слов и их сочетаемость. — В: Аспекты семантических исследований. М., 1980, с. 291.
- ¹⁷ Там же, с. 266—267.